

De meisjes van de Goede Herder

Door Joep Dohmen. [NRC - 14 juli 2018](#)

Dwargarbeid. In stilte werkten duizenden meisjes gedwongen in wasserijen en naaiateliers van kloosters. Het verwoestte hun jeugd.

Negentien vrouwen die als meisje onbetaalde dwargarbeid moesten doen in wasserijen en naaiateliers van de Zusters van de Goede Herder stappen naar de rechter. Advocaat Liesbeth Zegveld bereidt namens hen een civiele claim voor tegen de katholieke congregatie.

De vrouwen eisen ook „een volwaardig wetenschappelijk onderzoek” naar de aard en de omvang van de dwargarbeid. Minister Dekker (Rechtsbescherming, VVD) wil dat niet.

In mei [meldde NRC](#) dat in Nederland tussen 1860 en 1973 zeker 15.000 vrouwen en meisjes zijn opgesloten in gestichten van de zusters. De meisjes moesten onbetaald werken. Na de publicatie meldden zich meer dan dertig vrouwen in de leeftijd van 57 tot 87 jaar. Van hen nemen er negentien deel aan de claim die nu wordt voorbereid.

Volgens de slachtoffers waren de opdrachtgevers van de zusters onder meer C&A, Vroom & Dreesmann, confectiebedrijf Stork/Ten Cate in Almelo, lingeriebedrijf Lovable in Zutphen, manufacturenhandel Schröder in Den Haag en hotel Bordelaise in Arnhem. Ook zouden de meisjes gewerkt hebben voor het Koninklijk Huis. Volgens het Koninklijk Huis en C&A is er in hun archieven niets terug te vinden over de opdrachten.

De trein bracht haar terug in de tijd.

Lies Vissers (65) had 's morgens in haar Rotterdamse achterstandswijk de metro genomen naar Centraal. Van daar reisde ze naar Bloemendaal, waar ze in een kwartiertje naar het klooster van de Zusters van de Goede Herder was gelopen. De zusters hadden haar in 1966 als meisje van dertien jaar opgesloten in hun gesticht in Almelo en gedwongen om drie jaar onbetaald voor hen te werken. Nu, 10 oktober 2017, ging ze terug. Om verhaal te halen.

Voor de poort stond Joke Vermeulen (63). Zij was die ochtend door een vriendin met de auto van Emmen naar Bloemendaal gebracht. Joke belandde in 1969, veertien jaar oud, bij de zusters, ook in Almelo. Bijna een halve eeuw later hadden Lies en Joke elkaar op het internet gevonden. Nu streden ze zij aan zij voor erkenning en genoegdoening voor hun dwargarbeid in de wasserijen en naaiateliers.

Ruim honderd jaar lang sloten de zusters meisjes en vrouwen op in zogenoemde 'liefdesgestichten' in Almelo, Zoeterwoude, Tilburg en het Gelderse Velp. In mei bleek uit onderzoek van NRC dat het tussen 1860 en 1973 om zeker vijftienduizend vrouwen ging. Ze waren soms prostituee of ongehuwd zwanger, maar meestal wees, verwaarloosd, ongewenst of misbruikt. Tot in de jaren zeventig werden ze, doorgaans tegen hun wil, daar geplaatst door regering, voogdijverenigingen, kinderbescherming of ouders.

De meisjes en vrouwen werden gedwongen te werken. In stilte: praten was tot in de jaren zestig verboden. Het werk in de wasserijen en naaiateliers was een industrieel verdienmodel. De opdrachten kwamen van textiel fabrieken, confectiewinkels, hotels, ziekenhuizen, de lokale

katholieke bourgeoisie, de kerk en de overheid. Hoge muren omgaven de gestichten. Wie ontsnapte, werd opgespoord en teruggebracht door de politie.

Duizenden kinderen verknald

Ik maak me sterk voor ál die vergeten vrouwen die als meisje opgesloten zaten om gratis voor de nonnen te werken

Kloosterdirecteur Hubert Janssen heette Lies en Joke die ochtend vriendelijk welkom. Hij liet hen met een kop thee plaatsnemen in de voorkamer van de voormalige rectorwoning. Aan de muren hingen religieuze parafernalia. Pronkstuk was een schilderij van de heilige Maria Euphrasia, stichteres van de zustercongregatie.

Ooit was Janssen (56) gemeenteambtenaar. Door het geloof gegrepen ging hij op latere leeftijd theologie studeren. Na elf jaar ziekenhuispastoraat werd hij in 2010 directeur van het klooster in Bloemendaal. Een klooster zonder nonnen, inmiddels. De laatste acht hoogbejaarde zusters zijn naar een verzorgingstehuis gebracht.

Eenmaal binnen zei Joke maar meteen dat ze het niet alleen voor zichzelf of voor Lies deed. „Ik maak me sterk voor ál die vergeten vrouwen die als meisje opgesloten zijn om gratis voor de nonnen te werken. Ze hebben mij verknald, ze hebben Lies verknald, ze hebben duizenden kinderen verknald. Ik wil horen dat het nooit had mogen gebeuren en dan gaan we praten over de schadeloosstelling.”

Lies: „Het gaat om rechtvaardigheid. Als je werkt, moet je betaald worden. Slavenarbeid is in 1863 afgeschaft.”

Ik zal er niet omheen praten. Ik wil horen dat het nooit had mogen gebeuren en dan gaan we praten over de schadeloosstelling.

Het was een emotioneel gesprek, blijkt uit een heimelijke opname die Lies en Joke gemaakt hebben, en waarvan *NRC* een kopie heeft. Soms troost Joke Lies, en Lies op haar beurt Joke.

Ze vertelden hoe ze, na een kindertijd in probleemgezinnen, in Almelo belandden. Daar zat Lies achter een industriële naaimachine. Ze beschreef de vier naaizalen, die niet toegankelijk waren voor buitenstaanders. In de kleine zaten vijf meisjes, in de grote elk zo'n twaalf meiden in rijen achter naaimachines. Ze stikten dwangbuizen van ongebleekt linnen. Als er een order binnenkwam, maakten ze er honderden. De voorgesneden stof haalden de meisjes bij zuster Antonia.

In de herinnering van Lies kwamen ook roze gestreepte damespyjama's voorbij. En washandjes en handdoeken waar ze het merk Seahorse in moest naaien. Witte verpleegstersschorten. Groene operatieschorten met witte manchetten. Matrashoezen. En korte, bruine jongensbroekjes.

Voor Joke was er een plek achter een trapnaaimachine. Vijf en een halve dag per week handsoppen en handdoeken van Seahorse maken. Ze herinnerde zich hoe zuster Francisca in de gaten hield of het tempo hoog genoeg lag. „Als je even verslapte, spoorde ze je aan.”

Na drie jaar „slavenarbeid” kwamen ze vrij: zonder opleiding, zonder geld, zonder toekomst. Gevangen in de bijstand groeiden hun trauma’s en mislukten hun huwelijken.

Tijdens het gesprek hield Hubert Janssen afstand, maar hij toonde zich niet onbewogen. „Het moet voor u verschrikkelijk zijn geweest.”

Meebetaald aan het landgoed

Het gaat om alle meisjes bij elkaar. Hoeveel geld is er niet binnenkomen?

Janssen vertelde bezig te zijn met het afwikkelen van de laatste zaken van de zusters in Nederland. Een daarvan is de verkoop van het veertien hectare grote landgoed Dennenheuvel rond het klooster in Bloemendaal. Een projectontwikkelaar wil 83 woningen bouwen. De grondverkoop gaat de congregatie miljoenen euro’s opleveren.

Joke: „Aan dat landgoed hebben wij dus meebetaald.”

Hubert Janssen: „Als u dat zo voelt.”

Lies: „Dat vind ik een hele rare opmerking. In hoogtijdagen zaten alleen al in Velp driehonderd meisjes en in Almelo honderd meisjes het hele jaar te wassen en te naaien voor textielfabrieken, winkels en particulieren. Wat denkt u dat door de jaren heen over de ruggen van die meiden is binnengekomen?”

Hubert Janssen: „Ik kan u dat niet zeggen. Ik weet het gewoon niet.”

Na ruim twee uur was het gesprek ten einde. Janssen zou de overste van de zusters in Parijs informeren over de eisen. „En dan moeten we maar met een reactie komen.”

We zitten hier in de hemel. Kijk om je heen, geen non te zien.

Lies en Joke zaten na afloop uitgeblust in café ’t Hemeltje in Bloemendaal. Ze aten een broodje en zeiden tegen elkaar toch enige hoop te hebben dat de zusters over de brug zouden komen. Voordat de trein haar weer naar haar eigen wereld zou brengen, maakte Lies nog een grap. „Joke, we zitten hier in de hemel. Kijk om je heen, geen non te zien.”

Twee weken later kregen Lies en Joke een brief. De zustercongregatie erkende dat zich in het verleden zaken „hebben kunnen voordoen die wij tegenwoordig onacceptabel vinden”. Voor zover de zusters tekort waren geschoten „spijt dat de zusters zeer en bieden zij daarvoor hun excuses aan”. Maar de vordering om alsnog niet-ontvangen loon te ontvangen was „inmiddels geruime tijd verjaard”. Lies en Joke kregen wel hun reiskosten terug, 76,96 euro.

Ook in Ierland hielden de Zusters van de Goede Herder de hand op de knip. Toen in 2013 uit een door de Ierse regering opgezet onderzoek bleek dat ze tussen 1922 en 1996 zo’n tienduizend meisjes en vrouwen in wasserijen hadden uitgebuit, weigerden de zusters een bijdrage aan een compensatiefonds. Daaruit is tot nu toe, ten laste van de overheid, 23 miljoen euro betaald aan 692 slachtoffers. Toenmalig premier Enda Kenny sprak over „een nationale schande waarvoor ik diepe spijt betuig”.

‘Nooit serieus genomen’

Het eindrapport vermeldt echter alleen dat er „meldingen” zijn gekregen over „lange werkdagen waarop hard gewerkt moest worden”

Al sinds 2010, toen in Nederland het kerkelijke kindermisbruik aan het licht kwam, probeerde Lies aandacht te krijgen voor de dwangarbeid bij de nonnen. In 2012 stond ze in *De Telegraaf*, in 2014 vertelde ze erover in het *Rotterdams Dagblad* en deed ze haar verhaal in het boek *Stil in mij*. Lies: „Het leidde tot niets. We zijn nooit serieus genomen.”

Ze belde ook Annemie Knibbe van het Vrouwen Platform Kerkelijk Kindermisbruik (VPKK). Deze lotgenotenorganisatie had zich eerder bij de rechter met succes verzet tegen de vroegtijdige sluiting van de onafhankelijke klachtencommissie voor seksueel misbruik in de Kerk.

Woorden als dwangarbeid, kinderarbeid, naaiateliers, wasserijen, uitbuiting of arbeidstijden komen niet voor in het eindrapport.

Knibbe, die als vertrouwenspersoon de strijd van de slachtoffers ondersteunt, roerde de dwangarbeid aan in haar contacten met de commissie-Deetman. Die commissie bestudeerde, in opdracht van de Kerk, het kerkelijk geweld.

Deetman laat *NRC* weten ook dwangarbeid te hebben onderzocht. Zijn eindrapport vermeldt echter alleen dat hij „meldingen” had gekregen over „lange werkdagen waarop hard gewerkt moest worden”. Van onderzoek naar de aard en omvang van de onbetaalde dwangarbeid bij de Goede Herder blijkt niets. Woorden als dwangarbeid, kinderarbeid, naaiateliers, wasserijen, uitbuiting of arbeidstijden komen niet voor in het eindrapport. Eerder wijdde een commissie in Ierland 1.182 pagina's aan de dwangarbeid bij de zusters.

Met bloemen naar Velp

Dáár lagen nog steeds 214 meisjes en vrouwen die gestorven waren tijdens hun verblijf bij de nonnen.

Wat deden Lies en Joke na de weigering van de zusters om een vergoeding te betalen? Ze begonnen een internetforum voor 'de meisjes van de Goede Herder'. Zo hoorden ze meer verhalen over misstanden. Dat in Velp een meisje verkracht was door de rector, wisten ze al. Nieuw was de getuigenis van een nog altijd getraumatiseerde lotgenote over haar gedwongen abortus in datzelfde gesticht. Ze was als meisje van zestien in 1967 opgesloten omdat ze ongehuwd zwanger was.

In Velp lagen nog steeds 214 meisjes en vrouwen die gestorven waren tijdens hun verblijf bij de nonnen

De abortus zou zijn uitgevoerd door twee nonnen en de dokter. Hij hanteerde het zuigapparaat. Na drie dagen alleen op een kamertje ging ze weer naar de groep. Ze mocht er niet over praten en moest meteen weer aan het werk, vertelt ze. De vrouw wil anoniem blijven. Haar naam is bekend bij de krant.

Iets zei Lies en Joke dat ze naar Velp moesten. De andere gestichten waren gesloopt, maar in Velp was de geschiedenis nog tastbaar. De kloostergangen, de ziekenzaal, de kapel en de begraafplaats. Dáár lagen nog steeds 214 meisjes en vrouwen die gestorven waren tijdens hun

verblijf bij de nonnen. Van hen waren er tachtig minderjarig, blijkt uit de ‘Doodenlijst der bijzondere begraafplaats van het liefdesgesticht de Goede Herder Larenstein’ die het Gelders Archief bewaart.

Zondag 21 januari 2018 waren Lies en Joke in Velp. Joke had een dag eerder bij bloemist Acacia Fleur bij haar om de hoek in Emmen twee bossen gekocht. Witte roosjes voor het geaborteerde kind. Kleurrijke tulpen voor alle slachtoffers van de congregatie. Ze had ook gezorgd voor paarse ballonnen. In haar tas zat een zelfgeschreven gedicht. Zo werd het die winterochtend een kleine plechtigheid, buiten het zicht van de media. „Dit was iets persoonlijks. Het bleef ons maar bezighouden”, zegt Joke.

‘Gestolen kindertijd’

Het ging over het uitwissen van hun persoonlijkheid, uitbuiting, zwijgen, drogeren bij opstandigheid, gebrek aan hygiëne en opsluiting in strafhokken, soms wel twee maanden lang

Na hun gestrande pogingen om erkenning en genoegdoening te krijgen, zochten Lies en Joke contact met NRC. Dat was een advies geweest van Annemie Knibbe van lotgenotenorganisatie VPKK. Samen met de *Wereldomroep* had NRC in 2010 het grootschalig seksueel misbruik in de Kerk onthuld. Nu was het tijd om de dwangarbeid te onderzoeken.

De krant vroeg medewerking aan de zusters van de Goede Herder. Per e-mail liet de congregatie weten dat hun archief gesloten zou blijven voor de krant. Een aanvraag voor een interview werd eveneens afgewezen. Ook de Rooms-Katholieke Kerk – het bisdom Rotterdam – weigerde de krant inzage in een dossier. Uit andere bronnen en archieven, en uit gesprekken met slachtoffers, kon de geschiedenis toch goeddeels gereconstrueerd worden.

Het onderzoek – gepubliceerd op 22 mei 2018 – maakte duidelijk dat de dwangarbeid in Nederland in omvang niet onderdeed voor die in Ierland. De publiciteit leidde tot tientallen reacties van voormalige ‘dwangmeisjes’. Bij de VPKK meldden zich meer dan dertig vrouwen. Zij schaarden zich achter een gezamenlijke claim voor onderzoek, erkenning en genoegdoening.

Het onderzoek – gepubliceerd op 22 mei 2018 – maakte duidelijk dat de dwangarbeid in Nederland in omvang niet onderdeed voor die in Ierland.

Bij de krant getuigden 25 vrouwen met verhalen uit een periode die dertig jaar besloeg. Het ging over het uitwissen van hun persoonlijkheid, uitbuiting, zwijgen, drogeren bij opstandigheid, gebrek aan hygiëne en opsluiting in strafhokken, soms wel twee maanden lang. Hun boosheid gold ook de overheid. Die subsidieerde de gestichten, stuurde meisjes ernaartoe en ondernam nauwelijks iets tegen hun uitbuiting. De meeste vrouwen spraken voor het eerst openlijk over wat ze hun ‘gestolen kindertijd’ noemden.

De oudste, José van den Berg uit Maastricht, was 87 jaar. Zij werd in 1947 opgesloten in Almelo. „Die stank, die vreselijke stank.” Als José eraan dacht moest ze nog kokhalzen. Als tiener stond ze jaren in de broeierige wasserij. Badend in het zweet, voorovergebogen in een grote kuip. In haar handen een borstel. Uit de kuip stegen de dampen op van het gloeiende water waarin de vuile was van een heel mannenklooster dreef.

De jongste was Joke de Wilde uit Groningen (57). Ze verbleef tot 1976 in Almelo. Joke maakte het gedwongen naaiwerk nog mee. Het zou allengs worden vervangen door onderwijs en meer vrijheden. Het ministerie van Justitie verbood uiteindelijk in 1978 dat de meisjes verplicht handdoeken en ander goed moesten stikken.

De gesloten deuren en de hoge muren zouden de democratiseringsgolf die door de jeugdzorg ging niet kunnen keren. Bovendien slonk de congregatie. Nieuwe roepingen bleven uit. De gestichten en ander onroerend goed werden voor miljoenen gulden verkocht. Zuster Benedict zou uiteindelijk in 1981 uit Almelo vertrekken, als laatste.

Het bittere eind

Destijds waren hun verhalen afgedaan als onjuist en als anti-roomse propaganda

De vrouwen die zich dit jaar meldden, voegden zich bij lotgenoten die al sinds 1929 getuigd hadden over wat er zich afgespeeld had achter de muren van de Goede Herder. Destijds waren hun verhalen afgedaan als anti-roomse propaganda. De regering had zich vooral afzijdig gehouden. De geschiedenis zou zich herhalen.

De persoon die kon beslissen over het wel of niet instellen van een onafhankelijk onderzoek naar de dwangarbeid was minister Sander Dekker (Rechtsbescherming, VVD). Een week na het *NRC*-artikel nodigde hij de kerkleiding uit voor een gesprek bij hem op kantoor. Kardinaal Wim Eijk en broeder Bernardus Peeters, namens de Konferentie Nederlandse Religieuzen, maakten hun opwachting. De slachtoffers en lotgenotenorganisatie VPKK kregen geen uitnodiging.

Weer een week later, op 6 juni, tijdens een overleg in de Tweede Kamer, had de minister zijn mening gevormd. Kamerlid Van Nispen (SP) wilde een motie indienen vóór een onafhankelijk onderzoek, maar daar zag Dekker niets in. Dwangarbeid had volgens hem immers al „de aandacht” van Deetman gehad. De minister wist ook dat „in sommige gevallen” schadevergoeding was betaald. Dekker: „Een heel nieuw onderzoek, waar deze motie naar vraagt, wil ik op dit moment in ieder geval ontraden.”

Van Nispen hield zijn motie aan, in afwachting van een brief van Dekker. Die kwam op maandag 25 juni. Weer was hij tegen een nieuw onderzoek. Vrouwen die „menen” dat ze zijn uitgebuit, stond de weg naar de civiele rechter open. Zij konden zich ook nog melden bij de commissie-De Winter die namens de overheid het geweld in de jeugdzorg bestudeert. Dekker schreef ook dat de Kerk bereid was met de vrouwen „in gesprek” te gaan en „waar mogelijk erkenning en financiële tegemoetkoming te bieden”.

In Emmen stond Joke Vermeulen die maandagavond bij een vriendin in de keuken toen ze hoorde van de brief van Dekker. „Géén onafhankelijk onderzoek”, herhaalde ze zacht door de telefoon. „Vrouwen die *menen* te zijn uitgebuit? Deetman die het zogenaamd allemaal al onderzocht heeft? De Kerk die bereid is te praten? Ik ben er confuus van. Ik moet even gaan zitten.”

In de flat van Lies Vissers in Rotterdam barstte de bom. Ze had altijd al tegen Joke gezegd: een onafhankelijk onderzoek laten ze niet gebeuren. Dan moet immers de deksel van de beerput. „Nu zegt de minister opeens dat de Kerk bereid is slachtoffers te compenseren. Zolang er maar geen onderzoek komt. Ja, ja. Dekker had een voorbeeld moeten nemen aan de

premier van Ierland. Nou, die civiele procedure kunnen ze krijgen. De meisjes van de Goede Herder gaan tot het eind. Het bittere eind.”

‘Ik kon me goed verweren, maar die meisjes van een jaar of tien niet. Ik heb daar dingen gezien, als de politie dat had geweten...’

José van den Berg (87) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1947 tot 1951.

‘Mensen, wat heb ik daar kou geleden. Dat paste bij het harde regime. Het was een kastjding’

Tiny van Holstein-Fiolet (86) zat opgesloten bij de zusters in Velp van 1950 tot 1953.

‘Als je straf kreeg, sloten ze je op in een hok. Of je kreeg zes weken stilzwijgendheid’

Neeltje van Koll-Louwerman (80) zat opgesloten bij de zusters in Zoeterwoude en Velp van 1951 tot 1959.

‘Als we in de tuin wandelden dan zag je die muur met glasscherven, en de hekken’

Thea de Vries (78) zat opgesloten bij de zusters in Zoeterwoude, Tilburg en Velp van 1954 tot 1959.

‘Als drukmiddel hebben de nonnen mij opgesloten in een strafhok, eigenlijk een grote klerenkast. Na drie dagen hebben ze me maar uit de kast gehaald.’

José van de Laak (76) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1967 tot 1969.

‘Een van de nonnen stak een spuit in mijn bil. Ik werd wakker in het strafhok.’ **Lily Habets** (73) zat opgesloten bij de zusters in Almelo en Bloemendaal in 1961 en 1962.

Ome Piet, haar stiefvader, misbruikte haar als kind en verdween in de cel. „Hij kreeg negen maanden. Ik vier jaar.” **Joke de Smit** (72) zat opgesloten bij de zusters in Bloemendaal en Zoeterwoude van 1961 tot 1965.

‘Het was bidden en hard werken om boete te doen. Maar waar moest ik voor boeten?’ **Karin Adelaar** (69) zat opgesloten bij de zusters in Zoeterwoude van 1960 tot 1963.

‘Na anderhalf jaar mocht ik weg. Het is ongelooflijk dat ik dwangarbeid heb moeten doen omdat ik een lastige puber was.’ **Joke Molenaar** (67) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1967 tot 1969.

‘Larenstein was een hel. Samen met een zuster moest ik daar als kind van dertien doden afleggen.’ **Roos te Riet** (67) zat opgesloten bij de zusters in Velp van 1961 tot 1966.

‘Je mocht niet denken, niet praten. Je was niemand. Je was van hen. Niet meer van jezelf.’ **Lies Vissers** (65) zat opgesloten bij de zusters in Almelo en Bloemendaal van 1966 tot 1969.

‘Zuster Clara kwam ’s avonds langs met kalmerende pilletjes. Het lijkt wel alsof ik in een waas geleefd heb.’ **Joke Vermeulen** (63) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1969 tot 1972.

‘Liefde en warmte, het is mij niet geleerd door de zusters. Toen ik mijn zoon kreeg, kon ik hem geen moederliefde geven.’ **Gusta Soetekouw** (60) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1969 tot 1972.

Nu ik er zo over praat, merk ik dat het me wat doet. Ik heb last van nachtmerries. Het verleden heeft me nooit losgelaten’ **Barbara Hoijtink** (58) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1976 tot 1978.

‘Het heeft lang geduurd voordat ik mijn leven op de rails had. Ik hield moeite om mensen te vertrouwen.’ **Joke de Wilde** (57) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1974 tot 1976.

175 jaar uitbuiting

De van oorsprong Franse congregatie van de Zusters van de Goede Herder werd in 1888 en 1904 in Frankrijk veroordeeld voor de uitbuiting van kinderen en vrouwen in naaizalen en wasserijen. In Frankrijk kreeg de zaak in 2007 weer aandacht met de film *Les Diablesses*, de duivelinnen. In Ierland leidde in 2002 de film *The Magdalene Sisters* tot onderzoek en compensatie van de slachtoffers. Na Ierland volgden meldingen over dwangarbeid in gestichten van de zusters in Australië, Canada, de Verenigde Staten en Duitsland.

In Nederland citeerde dagblad De Tribune al in 1929 Kaatje Coordes. Ze was ontsnapt bij de zusters in Almelo omdat „je van ’s morgens zes tot ’s avonds zeven achter de machine moet zitten en voor een droog stuk brood nog op je knieën moet vallen”.

In het boekje *Misdadig Rooms Nederland* (1930) van de Haagse onderwijzer D.J. Broekhuizen vertelde Mien Swart: „Ons werk was: naaien voor grote winkels en strijken, en wassen voor particulieren, waarvoor wij soms tot in de nacht moeten ploeteren en zwoegen. Twaalf uur aan één stuk met als loon: nul, en straf op straf als het niet naar de zin van de zusters was.”

In 1938 beschreef Marie-Louise Doudart de la Grée (1909-1981) in het boek *Zondaressen*, haar vernederende verblijf bij de zusters. Het Algemeen College van toezicht, bijstand en advies voor het rijks tucht- en opvoedingswezen ging daarna inspecteren. In een brief aan de katholieke minister Carel Goseling (Justitie) meldde het college dat de toestand zoals in het boek beschreven „van jaren her” was. Toch had het gesticht een opvoedkundig systeem dat „niet meer van dezen tijd is”. Het college zag te grote groepen meisjes die te lang zwijgend hetzelfde werk moesten doen en nooit buiten het terrein mochten komen.

Veel lichter werd het regime vervolgens niet blijkt uit krantenartikelen met schrijnende getuigenissen, gepubliceerd in de jaren zestig, zeventig en tachtig. De misstanden werden in 2003 opnieuw belicht door de omroepen *VPRO* en *NCRV*.

Reacties

De R-K Kerk: „Waar vrouwen zoals u dat beschrijft leed hebben ervaren door mensen van de Kerk, betreuren wij dat. Er heeft de afgelopen jaren onderzoek plaatsgevonden naar

seksueel misbruik en ook naar geweld. De Kerk is steeds bereid om medewerking te verlenen aan onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek.”

Kloosterdirecteur Hubert Janssen, namens de Zusters van de Goede Herder: „Wij willen meewerken aan een onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, zoals wij hebben meegewerkt aan eerder onderzoek van Deetman cs.”

De commissie-De Winter, die het geweld in de jeugdzorg onderzoekt, laat weten geen onderzoek te hebben gedaan naar de dwangarbeid bij de zusters. De commissie is na de publiciteit „aan het verkennen” of zij alsnog onderzoek kan doen. De congregatie verleent de commissie toegang tot haar archief.

Wie waren de opdrachtgevers?

Het exploiteren van meisjes was een belangrijke inkomstenbron van de Zusters van de Goede Herder. Hun wasserijen en naaiateliers waren concurrenten van gewone bedrijven. Tegelijk lieten deze bedrijven een deel van hun werk goedkoop uitvoeren bij de nonnen, blijkt uit getuigenissen van vrouwen.

Een grote opdrachtgever van de nonnen was confectiebedrijf Stork/Ten Cate in Almelo, eigenaar van het merk *Seahorse*. De meisjes maakten tot de jaren zeventig onder meer washandjes en handdoeken van Seahorse. Voor lingeriebedrijf Lovable in Zutphen vervaardigden ze in de jaren zestig bh-bandjes. Particulieren gaven opdrachten voor trouw- en doopjurken, mantelpakjes, japonnen en geborduurde tafellakens.

Twee vrouwen vertelden NRC hoe ze in naaiateliers kleding moesten maken en verstellen voor C&A. Een vrouw herinnert zich hoe zij in Zoeterwoude in de jaren zestig Noorse truien van Vroom & Dreesmann afwerkte. Oud-pupillen uit Zoeterwoude, Tilburg en Velp melden in de jaren vijftig babykleertjes en babyslofjes gehaakt te hebben, onder meer voor manufacturenhandel Schröder in Den Haag. Bendien’s Confectiefabrieken in Almelo liet in de jaren dertig een deel van een order van veertigduizend legerhemden bij de zusters maken. Tussendoor hielden de meisjes zich bezig met het inpakken van servetten van het merk Celtona, het vullen van zakjes met kinderpostzegels en het verpakken van koetjesrepen.

Gewassen werd er voor katholieke families. Zoals het gezin Kamphuisen in Velp in de jaren veertig. Juffrouw Leentje, een klein mensje dat al haar hele leven in het gesticht woonde, bracht het schone wasgoed terug. „Ze sjouwde zich te pletter”, herinnert Rosemarie Kamphuisen (86) zich. De meisjes moesten ook wassen voor katholieke instellingen en hotels. Zoals hotel Bordelaise in Arnhem, dat wegens de streng-katholieke eigenaar in de regio bekend stond als ‘het Vaticaan’. Volgens het Erfgoedcentrum voor Nederlands Kloosterleven werden in Velp ook de damasten tafellakens van prinses Margriet gewassen en gesteven.

NRC heeft waar mogelijk de informatie van de vrouwen over de opdrachtgevers gecheckt.

De congregatie zegt dat zij de informatie „niet kan verifiëren en dus ook niet kan bevestigen of corrigeren”.

C&A meldt: „Een onderzoek in ons archief heeft geen enkele indicatie opgeleverd dat C&A betrokken is geweest bij het uitbesteden van werk aan deze zusterorde. We verwelkomen iedere vorm van relevante informatie die licht op dit onderwerp kan laten schijnen.”

Een woordvoerder van het Koninklijk Huis noemt de dwangarbeid „uitermate triest” maar volgens hem bevatten de archieven geen opdrachten aan de zusters.

Redactie

Joep Dohmen, Esther Rosenberg, Joke Mat, Laura Klompenhouwer, Harrison van der Vliet.

Foto's

Merijn Doomernik.

Fotoredactie

Miriam van 't Hek.

Audio-interviews

Elze van Driel en Nina van Hattum.

Illustraties

Midas van Son.

Vorm

Koen Smeets met Miriam Vieveen.

Joep Dohmen, [NRC, 20 december 2019](#)

Meisjes van Goede Herder krijgen excuses en erkenning van overheid

Dwangarbeid Minister Dekker reageert op de uitkomsten van onafhankelijk onderzoek naar het opsluiten en gedwongen laten werken van minderjarige meisjes door katholieke nonnen.

De meisjes van de Goede Herder krijgen „excuses, erkenning, hulp en ondersteuning van de overheid”. Dat zegt minister Dekker (Rechtsbescherming, VVD) in reactie op de uitkomst van een onafhankelijk onderzoek dat het opsluiten en gedwongen laten werken van minderjarige meisjes door katholieke nonnen betitelt als „dwangarbeid”.

De onderzoekers concluderen dat meisjes in de instellingen van de zusters van de Goede Herder aan ongeoorloofde vormen van dwangarbeid onderworpen zijn geweest. Of dat voor alle meisjes geldt, is niet duidelijk. Dat hangt onder meer af of een meisje via het strafrecht of civielrecht werd geplaatst.

Het is volgens de onderzoekers overigens maar de vraag of de in principe geoorloofde vorm van dwangarbeid voor strafrechtelijk geplaatste meisjes wel de eis van redelijkheid en proportionaliteit kon doorstaan, omdat de meisjes minderjarig waren.

[Lees ook De meisjes van de Goede Herder](#)

Volgens de onderzoekers blijkt uit de verslagen van de vijftig vrouwen die zijn geïnterviewd dat voor alle geplaatste groepen redelijkheidseisen werden overschreden, terwijl ook aan een aantal formele eisen in het toenmalige nationale juridische kader niet werd voldaan.

De overheid had volgens de onderzoekers een „sterkere rol moeten en kunnen spelen”, maar liet het over aan de Katholieke Kerk. Zo ontkwamen de instellingen van De Goede Herder aan overheidstoezicht.

15.000 meisjes en vrouwen

Tussen 1860 en 1978 moesten zeker 15.000 meisjes en vrouwen in Nederland dwangarbeid verrichten in wasserijen en naaiateliers van de zusters in Tilburg, Zoeterwoude, Almelo en het Gelderse Velp, bleek vorig jaar uit onderzoek van *NRC*.

De zusters kwamen begin deze eeuw al in Ierland in opspraak wegens de uitbuiting van meisjes in wasserijen. De Ierse regering liet onderzoek doen, erkende schuld en betaalde compensatie. In Nederland weigerde minister Dekker dit eerder.

Pas na aandringen vanuit de Tweede Kamer liet hij afgelopen zomer nader onderzoek doen naar de omstandigheden in de kloosters van de Goede Herder door de hoogleraren Mijke Houwerzijl en Guus Heerma van Voss. Hun rapport is donderdag naar de Tweede Kamer gestuurd.

Daaruit blijkt nu dat inderdaad sprake was van dwangarbeid, hetgeen in strijd was met de destijds geldende conventies 29 en 105 van de Internationale arbeidsorganisatie (IAO) en bepalingen in artikel 4 en 5 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).

Genadeloos uitgebuit

De conclusies van het eindrapport sluiten aan bij de uitkomst van een eerder dit jaar gepubliceerd onderzoek van Jan van Dijk, hoogleraar victimologie aan de Tilburg University. Hij concludeerde dat de meisjes „genadeloos zijn uitgebuit” en achtte de overheid medeverantwoordelijk.

De meisjes moesten onbetaald zwaar en eentonig werk verrichten in wasserijen en naaiateliers en hadden veel huishoudelijke taken tijdens lange en strak ingedeelde dagen. Het regime van zwaar en structureel werken gold voor alle meisjes. Daarbij was er een volledig gebrek aan privacy, een gebrek aan individuele ruimte door de absolute eis van gehoorzaamheid en een schrijnend gebrek aan persoonlijke en liefdevolle aandacht.

Volgens minister Dekker is nu „erkenning van slachtofferschap op zijn plaats”. Volgens hem moet de erkenning in eerste instantie komen van de instellingen van de Goede Herder zelf.

Nonnen aansprakelijk gesteld

Vrouwen die als meisje in wasserijen en naaiateliers dwangarbeid deden, hebben de congregatie begin dit jaar aansprakelijk gesteld. Ze eisen erkenning van de misstanden, nabetaling van loon en compensatie voor de materiële en immateriële schade. De nonnen weigeren een schikking. Het opsluiten en laten werken van minderjarige meisjes paste in pedagogische opvattingen van destijds, aldus de advocaat van de congregatie.

Volgens minister Dekker moet ook de overheid erkenning bieden. „Ik vind het pijnlijk om te moeten constateren dat kwetsbare meisjes onderworpen zijn geweest aan een strikt regime met zwaar en eentonig werk in een weinig liefdevolle en vaak ook bestraffende omgeving.”

Dekker geeft toe dat door het ontbreken van het overheidstoezicht de situatie in de instellingen kon bestaan en kon voortduren. „Excuses, erkenning, hulp en ondersteuning van de overheid zijn hier op zijn plaats. Te meer omdat uit de opgetekende verhalen blijkt hoe het stempel dat de meisjes door verblijf in De Goede Herder meekregen hun leven toen heeft beïnvloed en dat soms tot op de dag van vandaag nog steeds doet.”

Het bestuur van de Stichting Kinderdwangarbeid Meisjes Goede Herder dringt bij minister Dekker aan op spoedige invoering van een schadevergoedingsregeling voor voormalige pupillen van de instellingen van de Goede Herder. De stichting vertegenwoordigt 140 lotgenoten.